

Diderot Etkisi: Eski Sabahlığından Ayrılan Bir Adamın Pişmanlıkları

Dünyanın siyasi, ekonomik ve sosyolojik parametreleri değişti. Bu çok açık. Peki biz buna ne kadar hazırız?

Fransız Aydınlanmacı Denis Diderot'a yazdığı eserin adı ve dünya düşünce tarihine etkisinden dolayı tüm Avrupa "Düünceleri değıştirilen ansiklopedi" lakabıyla seslenirler. Diderot, 1772 yılında "Eski Sabahlığından Ayrılanın Pişmanlıkları: ya da Paradan Daha Ziyade Beğenisi Olanlar İçin Bir Uyarı" adlı makalesini yazdığında, bu etkiyi bırakacağını biliyor muydu bilmiyoruz. Ancak tüketim sosyolojisi çalışmalarında bu makalenin içeriğinde bahsedilen fenomen Diderot Etkisi olarak adlandırıldı ve üzerine eserler verildi.

Peki, neydi bu Diderot Etkisi?

Diderot, makalesinde naif bir üslupla yakın bir arkadaşının kendisine yeni bir sabahlık hediye ettiğinden söz ediyordu. Bunun ardından yeni sabahlığının kendisi üzerindeki ilginç bir etkisini fark etmişti. Bu sabahlıkla birlikte hayatındaki pek çok alışkanlığını da değıştirmek zorunda kalmıştı yazar, belirttiğine göre.

Gözüne odadaki her şey, bu yeni sabahlıkla eski görünmeye başlamıştı. Diderot, makalesinde arkadaşına hayıflandığını bile söylüyordu. Çünkü bu yeni sabahlık gelmeseydi, hiçbir şeyi değıştirmek zorunda kalmayacaktı. Gereksiz yere odadaki her şeyi birbiriyle karşılaştırmaya başlamıştı. Yeni masaya ihtiyacı olduğunu düşünmüş, kitap kutusunu işlevsiz bulmuş, halı gözüne çok eski görünmüş, sandalyeler kırık dökük gibi gelmişti. Diderot makalesinde, odadaki diğer eşyaların benzer bir bakış ve değerlendirme ile bütünlük ve uyum sağlayacak biçimde değıştirilmesi gerektiğini sonucuna vardığını belirtiyordu.

Dünyaya bakın. Siyasi dengeler tamamen değışiyor. Ekonomi üzerinden okumaya gayret edeceğim bunu. Sonuçta her şey ona bağlı, her şey ona çıkıyor. Ya da her şeyin ekonomik bir sonucu oluyor. Avrupa kendi yeni pozisyonunu almaya çalışıyor. Rusya, Çin, Hindistan gibi yeni yükselen güçler, yeni rollerini dikte etmeye gayret ediyorlar. ABD ve İngiltere mevcut konumunu güçlendirerek korumaya çalışıyor. Bu yolda biri Brexit kararını vermiş durumda, diğeri Donald Trump'ı başkan yapmış halde. Peki, bu kadar zor bir jeopolitikte, zor toplumsal koşullarda, Türkiye'nin yol haritası ne olacak? Eski alışkanlıkların sürdürülebilir olmadığı açıkça ortada. Sıcak para akışına, doğrudan sermaye girişine bu kadar ihtiyaç duyan bir EMEA ülkesi bulmak zor. Türkiye artık daha büyük bir ülke. Daha büyük olduğu için de kaynak ihtiyacı doğal olarak daha büyük. Bu hafta 3. Çeyrek büyüme rakamları geldi. Türkiye ekonomisi, yılın üçüncü çeyreğinde yüzde 1.8 küçüldü. Önceki çeyrekte yüzde 3.1 büyüyen ekonominin, Bloomberg'in anketine katılan ekonomistlerin tahminlerinin medyanına göre yüzde 0.3 genişlemesi bekleniyordu. Ekonomi, böylelikle, finans krizinin hemen ardından 2009'un üçüncü çeyreğinden bu yana ilk kez küçüldü. TL'deki hızlı değer kaybı uzun zamanadır konuştuğumuz bir konu. Enflasyonu kontrol altına almaya çalışıyoruz, faizin düşmesini istiyoruz. Bütün bu rakamlar ve daha fazlası var, ülkemizin refah ortamı için tartışmamız gereken.

Sürdürülebilir bir büyüme, artan istihdam, azalan enflasyon, dengeli ve sıcak bir ticaret için en çok ihtiyacımız olan şey, önce bizim kendimize güvenmemiz, sonra da başkalarının bize güvenmesi. Başka bir yol açıkça yok. Hep sözü edilen ekonomik reformların yapılabilmesi ve yapılan reformların sonuçlanabilmesi bu anlayışa dayanır. Aslında açıkça görüldüğü gibi bu ekonomik parametrelerin birbirine bağlı olduğu kadar ekonomi dışındaki birçok alan da ekonomiye bağlıdır. Bir şey iyiyse

bütün olarak iyi olur, kötüyse bütün olarak kötü olur. Burada tamlık, bütünlük gerekliliği söz konusudur. Literatürde buna Diderot Bütünlüğü adı verilmektedir.

Diderot etkisine göre alışkanlıklar, ellenmediği ya da değiştirilmesi konusunda bir zorlama ile karşılaşmadığında değiştirmeye karşı bir panzehir oluşturmaktadır. Bu anlamda; alışkanlıklar, değişimi ve dönüşümü gereksiz kılmakta, zorlaştırmakta ve uzak tutmaktadır. Ekonomi için de durum böyledir. İyi olma arayışındaki bir ekonomi, uyum ve bütünlük arayışındadır. Eski ve yeni, iyi ve kötü, statüko ve dinamizm, reform ve işlevini yitirmiş yaklaşımlar, modeller, alışkanlıklar bir arada olamaz. Bu bir enerjidir. Ekonomik gelişimde; dönüşüm, değişim, denge, birlik ve tutarlılık gibi olgular önemli kavramsallıklardır. Burada Gestalt'ın teorisini de akılda tutmayı öneriyoruz: “İyi olan her şey ancak bütünlük içinde olur”. Ne kadar da paralel görüşler değil mi?

Yazarımız, neticesinde Diderot Ansiklopedi’de rutinin faydalarını ele almıştır. Bu endüstriyel düzenin sırımının onun dakik rutininde saklı olduğunu ve her şeyin belirlenmiş bir yerinin olduğunu ve herkesin görevinin bildiği bir fabrika olduğunu söyler. İnsan rutini ele alarak kontrolü ele geçirip dinginleşeceği de Diderot’un ana yaklaşımlarındandır. Bunun yanında, ekonomide iyi ve maalesef kötü olanın da, her daim bir domino etkisi yarattığını tartışmalıyız. Bir sonraki adıma kadardır her şey. Lüks bir restoranda bile ana yemeğe geçmeden başlangıç ve aperatifleri geçmelisiniz. Bu ortalama bir insanın tüketim ezberidir. Başlangıç ürünleri vardır, ana ürün vardır, tamamlayıcı ürünler vardır. Burada da hiç gelmeyen “gelecek” devreye girer. İşte bu gelecek de, sonu iyiye varma ütopyamızın kendisidir. Hep daha iyisi vardır.

Bunu hepimiz biliyoruz ki, Türkiye iyi olan her şeye layıktır ve iyiye ulaşma kapasitesine sahiptir. Türkiye’nin dinamizmi her sorunun üstesinden gelecek güçtedir. Bu ülkenin tarihi, dünya ulusları arasında en ihtişamlı olanlarından ve zorlukların üstesinden gelmeyi defalarca başarmıştır. Yeter ki, ilk önce olanın farkında olalım, biz de pozisyonumuzu alalım ve her şeye rasyonalite süzgecinden bakalım. Diderot etkisi, bizden, piyasalardan, siyasetten ve her nevi sosyal paydaştan reformist bir yaklaşım, inisiyatif, iradeli bir duruş, güven odağında bir politika ve öngörülebilirlik bekliyor. Bunu sağlamanın tam sırası diye düşünüyorum.